

Бібліотека і доступність інформації у сучасному світі: електронні ресурси – науці, культурі та освіті (підсумки 10-ї міжнародної конференції «Крим-2003»)

З 7 по 15 червня 2003 р. у Судаку та інших містах Криму (Алушті, Бахчисараї, Керчі, Коктебелі, Новому Світі, Сімферополі, Старому Криму, Феодосії) відбулася 10-та ювілейна міжнародна конференція «Бібліотеки та асоціації у світі, що змінюється: нові технології та нові форми співробітництва». Конференція проводилась під егідою Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій і організацій, що є головним координуючим центром світового бібліотечно-інформаційного співтовариства. Головний організатор форуму – Державна публічна науково-технічна бібліотека (ДПНТБ) Росії, серед співорганізаторів – Міністерство культури і мистецтв України, Міністерство культури Російської Федерації, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ, Київ), Російська державна бібліотека (РДБ, Москва). Генеральним спонсором конференції виступив Інститут «Відкрите суспільство» (Фонд Сороса, Росія). Оргкомітет очолював президент Міжнародної асоціації розробників і користувачів електронних бібліотек і нових інформаційних технологій, президент Міжнародного бібліотечного, інформаційного та аналітичного центру, д-р техн. наук, проф. Яків Леонідович Шрайберг. Головна тема форуму 2003 р. – «Бібліотека і доступність інформації у сучасному світі: електронні ресурси – науці, культурі та освіті».

У роботі конференції взяли участь 1700 фахівців з 40 країн (у тому числі 500 з України і 1000 з Росії). Кількісно значною була питома вага спеціалістів, які репрезентували національні бібліотеки, книгозбірні державного (федерального) рівня та бібліотеки університетів. Гідним було й представництво публічних бібліотек. У котре доводиться констатувати, що не кращі часи переживають сьогодні академічні книгозбірні. Крім НБУВ, їх представляли лише ДПНТБ Сибірського відділення РАН (Новосибірськ), ЦНБ НАН Білорусі та Фундаментальна бібліотека Академії наук Узбекистану. Навіть Бібліотека РАН (Санкт-Петербург), що є однією з найбільших і найдавніших книгозбірень світу, і Бібліотека з природничих наук РАН (Москва), де на початку 80-х років ХХ ст. розпочиналися роботи з впровадження в практику діяльності бібліотек СРСР комп'ютерних технологій, не делегували нікого зі своїх представників.

У програму конференції було включено засідання 18 секцій, 15 семінарів, 9 «круглих столів», 11 презентацій, низку виїзних сесій тощо. Учасниками форуму було проголошено 400 доповідей і повідомлень.

Традиційною для конференції була щорічна доповідь голови оргкомітету Я. Л. Шрайберга, що мала назву «Бібліотеки та інформаційні технології: десять років потому». Доповідач відзначив, що останні роки стали для бібліотек переломними: вони швидше, ніж будь-які інші інституції, впровадили в практику своєї діяльності персональні комп'ютери, технологію роботи з інформаційними ресурсами на компакт-дисках і Інтернет/Інтранет-технології. Розпочалося формування фондів електронних документів. На часі – використання в бібліотеках мобільного зв'язку. Завдяки залученню високих технологій і пов'язаних з ними нових форм діяльності бібліотеки створили *«прецедент перетворення одного з традиційних ортодоксально-стабільних суспільних інститутів у рушійну силу суспільного прогресу, в механізм забезпечення змістовного й упевненого перетворення нашого суспільства з його непередбаченим минулим і майбутнім – у суспільство інформаційне»*.

Логічним продовженням щорічної доповіді голови оргкомітету конференції стали виступи начальника відділу бібліотек та інформаційних систем Міністерства культури і мистецтв України Т. М. Прокошевої та начальника відділу бібліотек Міністерства культури Російської Федерації Є. І. Кузьміна, темами яких були, відповідно, «Бібліотеки України: тенденції розвитку» й «Реалізація державної бібліотечної політики Міністерством культури Російської Федерації у 2002 – на початку 2003 рр.». Головна думка доповіді Т. М. Прокошевої – бібліотека збереже й зміцнить свої позиції в електронну еру, якщо робота з цифровими ресурсами стане ключовою складовою її діяльності. Зосередження зусиль бібліотечної України в цьому напрямі вже дало результати – 90% регіональних бібліотек мають доступ до Інтернет, 70% з них створили свої сайти, частина цих сайтів виконує функції регіональних порталів, безпосередньо в книгозбірнях підтримуються бази даних з нормативними актами України та бази даних на компакт-дисках з інформацією про світовий документний потік. У доповіді Є. І. Кузьміна наголошувалось, що бібліотечна політика Російської Федерації є полісуб'єктною, багаторівневою і має як державну, так і муніципальну та благодійну складову. Головними інструментами реалізації цієї політики є цільова програма «Лібнет» (основне завдання програми – створення технології корпоративної каталогізації з використанням централізованого Зведеного електронного катало-

гу) та Національна програма збереження бібліотечних фондів. Надається організаційна і фінансова підтримка Національному електронно-інформаційному консорціуму, Асоціації регіональних бібліотечних консорціумів, Публічним центрам правової інформації та Центрам муніципальної інформації. Одним з пріоритетних напрямів державної політики в Росії вважається й професійна перепідготовка та підвищення кваліфікації бібліотечних спеціалістів.

До вищенаведеного слід додати, що бібліотеки та інші інформаційні установи Росії отримують значні інвестиції від Міністерства промисловості, науки та технологій. ДПНТБ Росії, наприклад, у 2002 р. виконувала на замовлення цього міністерства дві роботи: «Електронні бібліотеки державної системи науково-технічної інформації» та «Зведений електронний каталог інформаційних ресурсів державної системи науково-технічної інформації». Цілеспрямована підтримка згаданим міністерством робіт такої проблематики здійснюється Департаментом розвитку інформаційних технологій і ресурсів, що знаходиться в його структурі. В Україні аналогічний департамент функціонує в структурі Держкомзв'язку, де проблеми інформатизації зводяться до відомчих питань розвитку телекомунікаційних мереж. Бібліотеки, як правило, залишаються «за кадром» при підготовці згаданим комітетом державних науково-технічних програм. Досить навести один показовий приклад: у розпорядженні Кабінету Міністрів України від 13 червня 2002 р. № 323-р «Про затвердження переліку завдань (проектів) Національної програми інформатизації на 2002 рік, їх державних замовників та обсягів фінансування» слово «бібліотека» не згадується взагалі.

Бібліотека і суспільство. Програма конференції передбачала значну кількість заходів, назва яких свідчить про розширення традиційних функцій бібліотеки (кумулятивної, меморіальної й комунікативної) та їхню нову роль в інформаційній сфері суспільства, яку можна охарактеризувати як інтегруючу. До таких заходів можна віднести роботу секції «Бібліотеки та музеї в єдиному просторі інформації та культури», «Бібліотеки, книговидавці і книготоргівці в єдиному інформаційному полі», «Інформаційне і бібліотечне забезпечення процесів освіти та управління»; круглі столи «Інформаційна взаємодія центру та регіонів», «Вікно в Америку» тощо. Поява цих заходів на бібліотечному форумі – результат еволюційного процесу трансформації книгозбірень на етапі впровадження високих технологій з відносно автономних інституцій в інформаційні серцевини культурологічної, освітньої та інших сфер суспільства. Тому розмаїття розглянутих на конференції проблем і питань є свідченням насамперед того, що бібліотеки починають виступати в новій ролі – базових елементів нових суспільних інститутів, становлення яких відбувається в умовах переходу до інформаційного суспільства.

Втім нове – це добре забуте старе. Александрійська бібліотека, що зберігала всі відомі тексти античності, стала

знаменитою не лише кількістю книг, а, насамперед, завдяки сузір'ю видатних учених і митців, які працювали в її стінах понад 1,5 тис. років тому. Фактично не було жодної сфери науки та культури, в яких генії Александрійської бібліотеки не перевершили б своїх сучасників. Досить назвати лише імена Евкліда та Архімеда, які відомі кожній освіченій людині. Фактично ця бібліотека являла собою комплекс, який включав власне книгозбірню, науководослідний інститут універсального профілю, культурологічний заклад, де створювалися витвори мистецтва, а також інформаційно-аналітичний центр, який здійснював на основі колекцій книг з інших держав політичну й економічну розвідку. При цьому книгозбірня виступала базовим і системоутворюючим елементом Александрійської бібліотеки. Тому вищеназвані заходи конференції можна розглядати в аспекті поступового повернення до моделі згаданої бібліотеки.

На стенді московських книгозбірень, представленому у виставковій залі конференції, було поміщено вислів мера Москви Ю. Лужкова «Відродження Росії почнеться з відродження російських бібліотек». Ці слова, навіть з урахуванням їх певного популізму, є знаковими: вони свідчать про появу позитивних тенденцій у ставленні суспільства до бібліотечної справи.

Однак слід зазначити, що всі значні кроки у напрямі до інформаційного суспільства, зроблені книгозбірнями за останні 10 років (використання персональних комп'ютерів, CD-ROM і Інтернет-технологій), здійснювалися методом «проб і помилок» без належного наукового обґрунтування. Бібліотекознавство явно недостатньо враховує інтенсивне проникнення високих технологій у всі сфери діяльності книгозбірень і реальні інтеграційні процеси у відносинах між ними й іншими суспільними інститутами. Про це засвідчила робота секції «Бібліотекознавство, бібліографознавство та книгознавство», ключова доповідь на якій мала назву «Деякі роздуми про теоретичні основи бібліотекознавства як науки». Її автор, Ю. П. Мелентьєва (Московський державний університет культури і мистецтва), доводила, що предметом бібліотекознавства є не бібліотека, а її діяльність. Однак принципово така трактовка чи уточнення предмета цієї галузі науки нічого не змінює і не орієнтує дослідження на визначення оптимальних шляхів трансформації книгозбірень у інформаційні серцевини управлінських, виробничих, наукових, освітніх і культурологічних структур, системоутворюючу ланку інформаційної сфери.

Формування інформаційних ресурсів. Проблема комплектування фондів бібліотек розглядалася, переважно, в доповідях російських колег і не викликала на конференції значних дискусій, оскільки принципи та технології комплектування є досить усталеними. Найбільш цікавим був виступ Г. А. Попова (Центральний колектор бібліотек, Москва), у якому він проінформував про широкий спектр можливостей, що надаються російським бібліотекам для якісного проведення процесу комплектування. Перш за все – це відомості про

пропозиції книжкового ринку: зведені тематичні плани книг, що готуються до випуску, з деталізацією за напрямками (навчальна, медична, науково-технічна, дитяча література); компакт-диски зі щоквартальною актуалізацією відомостей про наявну видавничу продукцію; онлайнві каталоги цієї продукції. По-друге, це розгалужена мережа філіалів згаданого колектора та книжкових магазинів у всіх регіонах Росії з відпрацьованою технологією замовлення книжкової продукції та його виконання (Центральний колектор бібліотек разом з книгами надсилає і їх бібліографічні описи). І, насамкінець, – у російських бібліотек є певні кошти на придбання літератури. Українським книгозбірням бракує саме останнього. Очевидно цим можна пояснити пасивність вітчизняних бібліотекарів у представленні на конференцію матеріалів з питань комплектування.

Значна кількість доповідей і повідомлень була присвячена технологіям формування фондів електронних документів. Університетські бібліотеки надають пріоритет скануванню підручників (це дозволяє вирішити проблему інформаційного забезпечення навчального процесу), універсальні наукові бібліотеки здійснюють переведення в цифрову форму історико-культурних фондів. Є. І. Кузьмін (Міністерство культури Російської Федерації) повідомив про підготовку проекту створення Національної електронної бібліотеки, фінансування якого розпочнеться в 2004 р.

Про підхід до формування фондів електронних документів, що їх розвиває в Україні НБУВ, проінформували Л. Й. Костенко та О. В. Баркова у доповідях «Комп'ютерні технології в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського» та «Використання технологічних можливостей АБІС при створенні розподіленої електронної бібліотеки (на прикладі ІРБІС)». Сутність цього підходу полягає в залученні інтелектуальних власників до надання бібліотекам комп'ютерних версій публікацій. З його використанням створено й представлено в Інтернеті найбільший в СНД онлайн фонд вітчизняних наукових документів, основу якого складають автореферати дисертацій, захищених в Україні. Подальший імпульс започаткованим роботам має надати затвердження «Положення про електронні наукові фахові видання», яке передбачає врахування публікацій у цих виданнях при захисті дисертаційних робіт. Учасників конференції зацікавила й доповідь І. Г. Торліна (Державна бібліотека України для дітей, Київ) на тему «Віртуальні експозиції на сайті Державної бібліотеки України для дітей», у якій йшлося про участь у проекті створення «Міжнародної дитячої цифрової бібліотеки», що має забезпечити представлення в Інтернеті 10 000 дитячих книг зі 100 культур світу. Відзначаючи досягнення бібліотечної України в цій сфері, необхідно наголосити, що відсутність у вітчизняних бібліотеках спеціалізованих книжкових сканерів високої продуктивності (10–20 оцифрованих творів друку в день) через їх високу вартість (100–200 тис. грн.) є сьогодні головним бар'єром на шляху

створення ретроспективної електронної україніки. А. Г. Бровкін (НБУВ, Київ) у доповіді «Традиційні та електронні інформаційні ресурси: проблеми взаємодії та ефективного використання» зупинився на взаємодоповнюючій ролі цих складових бібліотечних фондів. Електронні книги не спричинять відмирання друкованих, вони суттєво розширяють спектр сервісних послуг бібліотек і створять передумови для їх трансформації в ключові елементи інформаційної сфери суспільства.

Щодо питань каталогізації запам'яталася доповідь Б. В. Ленського (Російська книжкова палата, Москва), в якій наголошувалося на доцільності каталогізації обов'язкового примірника документів на основі записів у форматі RUSMARC, які можуть з визначеною періодичністю надсилатися бібліотекам електронною поштою. Такі записи отримують, зокрема, РДБ (Москва) і Російська національна бібліотека (Санкт-Петербург). Слід відзначити високу оперативність обробки вхідного документного потоку в Російській книжковій палаті – повний технологічний цикл обробки нових надходжень не перевищує одного тижня.

Жваву дискусію учасників конференції викликала проблема індексування документів і створення лінгвістичного забезпечення автоматизованих інформаційних систем – тут є багато невирішених питань, актуальність яких з переходом до мережових режимів роботи бібліотек суттєво зростає. Серед матеріалів цієї тематики підвищений інтерес був проявлений до опублікованої у працях конференції роботи Е. Р. Сукіасяна (РДБ, Москва) «Предметний вхід в електронний каталог. Як підвищити ефективність пошукових процедур». Автор на основі порівняння практики предметного індексування в ряді країн обґрунтував, що для бібліотек СНД, у яких основним апаратом тематичного пошуку традиційно був і залишається систематичний каталог, найефективнішим став би розвиток системи індексування з використанням пошуку за класифікаційними таблицями з предметним входом на основі алфавітно-предметного покажчика до каталогу.

Цікаву доповідь з питань індексування документів на тему «Система лінгвістичного забезпечення АБІС дитячої бібліотеки» зробила Н. Й. Дзюба (Державна бібліотека України для дітей), у якій наголошувалося на тому, що для дитячих бібліотек оптимальним є поєднання інформаційно-пошукових мов класифікаційного і дескрипторного типу. Перша з них орієнтована на бібліотечні потреби (розстановку літератури, обмін документами з іншими бібліотеками, входження до світового інформаційного простору тощо), а друга – на організацію предметного доступу до інформаційних джерел для такого специфічного контингенту читачів, якими є діти. Особливий акцент у доповіді Н. Й. Дзюби зроблено на створений політематичний тезаурус дитячої бібліотеки, що нараховує близько 5 тис. тем, визначення котрих відбивають специфіку мислення і словниковий запас дітей. Тезаурус має вигляд словника, в якому зафіксовано не лише предметні рубрики, а й зв'язки між ними. Апробованість тезауруса упродовж значного проміжку часу

дає змогу рекомендувати його як базову модель лінгвістичних засобів для розкриття змісту документів у фондах дитячих бібліотек.

На конференції розглядалися і питання ретроконверсії карткових каталогів. Про роботи в цьому напрямі інформували Л. О. Титова та Т. С. Кірюшкіна (Всеросійська державна бібліотека іноземної літератури ім. М. І. Рудоміно, Москва) у доповідях «Ретроконверсія каталогу серіальних видань ВДБЛ: етапи, проблеми і підходи до вирішення» та «Редагування бібліографічних записів у ретроспективному ЕК ВДБЛ», С. Г. Сімаковська у виступі «Досвід і особливості ретроспективного каталогізування Науково-технічної бібліотеки Томського політехнічного університету», І. Я. Калніня (Латвійський університет) у доповіді «Якість інформаційних послуг і міжбібліотечна кооперація у процесі ретроспективної конверсії». Однак, з робіт, доведених до практичного використання, можна відзначити лише створений у Російській національній бібліотеці (РНБ, Санкт-Петербург) онлайн-копію Image-копію генерального каталогу книг за 1725–1998 рр. Хоча він і не дає можливості проведення тематичного пошуку, але на сьогодні це єдина в СНД успішна реалізація проєкту ретроконверсії карткового каталогу великого обсягу, доступного через Інтернет.

Бібліотечно-інформаційний сервіс та Інтернет-взаємодія бібліотек. Питання бібліотечно-інформаційного обслуговування розглядалися, переважно, в аспекті надання інформації користувачам засобами Інтернет. Н. В. Соколова (Санкт-Петербурзький державний політехнічний університет) і Ф. С. Воройський (ДПНТБ Росії) у доповідях «Бібліотечні консорціуми: куди вони ведуть» та «Інформаційні ресурси корпоративної мережі московських бібліотек – їх створення, розвиток і використання» інформували учасників конференції про організацію використання електронних каталогів і баз даних територіальних об'єднань книгозбірень. Кількість таких об'єднань в Росії постійно зростає і для координації їх взаємодії було організовано Асоціацію регіональних бібліотечних консорціумів. Про інший підхід до інтеграції інформаційних ресурсів, який базується на концепції зведених електронних каталогів, розповіла М. О. Рагімова (ДПНТБ Росії) в доповіді «Зведений каталог з науково-технічної літератури: напрями розвитку».

Українські фахівці йдуть шляхом створення Інтернет-центрів і регіональних інформаційних порталів, які крім бібліотечних ресурсів надають користувачам широкий спектр відомостей про економіку, демографію, природні ресурси тощо конкретного регіону. З доповідями та повідомленнями на цю тему виступили О. М. Волохін (Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. Чижевського), О. П. Кислова (Херсонська обласна бібліотека для дітей), Т. М. Руських (Національна парламентська бібліотека України, Київ), В. П. Ярощук (Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека) та ін. Учасники форуму виявили зацікавленість опублікованою в матеріалах конференції працею А. О. Чек-

марьова «Корпоративні проєкти Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», де наведено сутність п'яти проєктів, які перебувають на різних стадіях реалізації й передбачають створення та розвиток Національної електронної бібліотеки України, Національної системи реферування української наукової літератури, Національного формату представлення бібліографічних даних UKRMARC, Державного реєстру «Книжкові пам'ятки України» та корпоративної комп'ютерної мережі київських бібліотек.

Значний інтерес викликали повідомлення представників ряду зарубіжних і вітчизняних інформаційних центрів, які надають електронну інформацію на комерційних засадах. Наявність таких центрів, з одного боку, слід розглядати як позитивне явище, з іншого ж – надмірна комерціалізація цифрової інформації вступає в суперечність з основними принципами Окінавської хартії глобального інформаційного суспільства та положеннями програми ЮНЕСКО «Інформація для всіх».

Обговорювалися на конференції і питання МБА та електронної доставки документів. Ці види бібліотечно-інформаційного сервісу розглядалися, переважно, в аспекті обміну досвідом, про принципові новації не повідомлялося.

Цікаві статистичні факти з використання онлайн-ресурсів бібліотек навів у своїй доповіді «Чому люди заходять на сайт ДПНТБ Росії?» М. В. Гончаров. Представлені ним дані свідчать про таке: географічне охоплення читачів традиційної книгозбірни і користувачів веб-сайта якісно відмінне: якщо традиційна бібліотека в цьому аспекті локальна, то аудиторія веб-сайта охоплює весь світ; телекомунікаційні технології значно розширюють час роботи бібліотеки (сайт працює цілодобово і без вихідних днів); найінтенсивнішим є звернення до пошукових сторінок; практично відсутня залежність попиту на документи від їх обсягу, тобто на сайт заходять швидше за довідками, ніж за матеріалами, що потребують тривалого вивчення; всі показники використання інформаційних ресурсів веб-сайта мають усталену тенденцію до зростання.

Президент Української бібліотечної асоціації В. Г. Дригайло навів широкий спектр статистичних даних щодо діяльності вітчизняних книгозбірень і бібліотекарів. Так, в Україні сьогодні налічується 45 тис. бібліотек, сукупний книжковий фонд яких становить 700 млн примірників. Бібліотеки обслуговують 25 млн читачів, яким щорічно видається 500 млн документів. Загальна кількість бібліотечних працівників – 70 тис.

Спеціальні заходи конференції. Традиційно під час проведення форуму проходили щорічні конференції Міжнародної асоціації користувачів і розробників електронних бібліотек і нових інформаційних технологій, Міжнародного бібліотечного, інформаційного й аналітичного центру та Української бібліотечної асоціації, де наводилися звіти про діяльність асоціацій, вручалися посвідчення новим членам, уточнювалася стратегія та тактика розвитку на перспективу. У підготовку та про-

ведення цих заходів вагомий внесок зробили В. М. Волинець і С. І. Барабаш (Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»).

Під час роботи конференції працювала постійно діюча виставка, на якій було представлено інформаційну та видавничу продукцію бібліотек і системи їх автоматизації. Потрібно констатувати суттєвий прогрес російських книгозбірень у підготовці та виданні наукової й інструктивно-методичної літератури з усіх питань розвитку бібліотечної справи на сучасному етапі: РДБ, РНБ, ДПНТБ Росії щорічно випускають кілька десятків видань, де розглядаються актуальні питання сучасного бібліотекознавства та бібліографознавства.

На стенді ДПНТБ Росії О. Й. Бродовським і С. М. Дунаєвською було проведено презентацію нового покоління системи ІРБІС – ІРБІС64, а для зацікавлених осіб – школу-семинар «Система ІРБІС і сучасні інформаційні технології в бібліотеках». У новій версії системи реалізовано архітектуру «клієнт–сервер», практично знято кількісні обмеження на ряд параметрів, (зокрема, максимальний розмір запису доведено до 4 GB), надано можливість використання веб-технологій для клієнта (як читача, так і каталогізатора). Можна стверджувати, що за своїми функціональними можливостями ІРБІС вийшов на рівень кращих світових систем автоматизації бібліотек, вигідно відрізняючись від них ціновими характеристиками та наявністю підтримки всього розмаїття традицій вітчизняної бібліотечної справи (зокрема, друку каталожних карток відповідно до чинних стандартів). Однак не це є принциповим. Один з розробників системи – К. О. Сбойчаков (ДПНТБ Росії) – у своїй доповіді «Перспективи розвитку ІРБІС: застосування системи смислового аналізу текстів для створення повнотекстових сховищ знань у сучасній бібліотеці» обґрунтував необхідність інтелектуалізації інформаційних систем бібліотек, які оперують з повними текстами документів, шляхом розробки в складі цих систем засобів семантичного аналізу текстів і проведення в них бібліометричних, інформметричних та наукометричних досліджень. Такі системи забезпечать не лише зберігання та ефективне використання наявної інформації, а й творення нових знань. Безперечно, що через 5–7 років бібліотеки перейдуть до використання лише таких програмно-технологічних систем.

Представленими на виставкових стендах були й програмні системи MAPK-SQL (науково-виробниче об'єднання «Інформсистема», Москва) та ALERH (Ізраїль). Перша з них досить поширена в бібліотеках СНД, кількість інсталяцій другої незначна через її високу вартість.

Представники українських бібліотек виявили зацікавленість стендом ТОВ «Трансфер» (Київ). Це підприємство існує на вітчизняному ринку вже десять років і є лідером у виготовленні меблів для книгозбірень (каталожних шаф, стелажів, столів тощо), спеціалізованої поліграфічної продукції (каталожних карток, формулярів тощо), а також енциклопедій і словників на компакт-дисках. Мережа клієнтів ТОВ «Трансфер» охоплює всю країну.

Висновки

1. Упродовж останніх 10 років бібліотеки перетворилися зі сховищ друкованої продукції на паперових носіях у лідерів інформатизації суспільства, що виступають у ролі інформаційних серцевин наукових, освітянських і культурологічних структур. Зростає роль бібліотек в управлінських і виробничих сферах. У той же час їх розвиток в умовах переходу до інформаційного суспільства не має належного теоретичного підґрунтя й здійснюється методом «проб і помилок». Бібліотекознавство обмежується в своїх дослідженнях суто «внутрішньою» проблематикою і не враховує інтеграційних процесів у відносинах між бібліотеками й іншими суспільними інститутами, що не дозволяє їм отримати якісно новий статус. Одним з підходів до активізації бібліотекознавчих досліджень, які мають визначити оптимальні шляхи трансформації вітчизняних бібліотек у системоутворюючу ланку інформаційної сфери, має стати започаткування електронного наукового періодичного видання, наприклад, журналу «Електронні інформаційні ресурси та технології».

2. В Україні й Росії сформувалися два принципово різних підходи до інформатизації суспільства. Державна політика Російської Федерації в цій сфері визначається Міністерством промисловості, науки та технологій і надає пріоритети створенню й використанню інформаційних ресурсів. Комп'ютерно-телекомунікаційне середовище розглядається при цьому як інфраструктура, що має сприяти названим процесам. В Україні підготовку щорічних завдань Національної програми інформатизації здійснює Держкомзв'язку, який зводить цю багатоаспектну проблему до відомчих питань розвитку телекомунікаційних мереж. Кардинальне покращання ситуації могло б бути досягнуто при передачі функції формування державної науково-технічної політики в сфері інформатизації до Міністерства освіти і науки, де априорі було б виключено утотоження основної мети інформатизації з програмно-технічними та технологічними засобами досягнення цієї мети.

3. Підхід до формування фондів електронних документів, що розвивається в Україні, НБУВ і полягає у залученні інтелектуальних власників до надання бібліотекам комп'ютерних версій публікацій, дав змогу створити найбільший в СНД онлайн-фонд вітчизняних наукових документів. У той же час має місце суттєве відставання українських бібліотек від російських у проведенні робіт з переведення в електронну форму історико-культурних фондів, що зумовлено відсутністю спеціалізованих скануючих комплексів. Вбачається доцільним розробити національну програму створення та представлення в Інтернеті електронної україніки, що передбачала б цільове фінансування на придбання таких комплексів, і приступити до її поетапної реалізації.

4. Досвід ретроконверсії карткових каталогів великого обсягу, набутий упродовж тривалого часу рядом російських бібліотек, свідчить, що сьогодні слід обмежитись створенням Image-копії генерального алфавітного

каталогу, що дозволяє при наявності спеціалізованих комп'ютерно-технологічних засобів у стислі строки створити онлайн-каталог і одночасно вирішити проблему отримання його страхової копії. Завдання розпізнавання та наступної структуризації інформації згідно з MARC-сумісними форматами, що дозволить розширити пошукові можливості каталогу, слід відкласти до розробки програмних засобів нових поколінь.

5. Завершився етап створення програмних систем, що орієнтувалися лише на автоматизацію бібліотечної технології. Навіть повний набір функцій (комплектування, каталогізація, обслуговування читачів тощо) і реальна, а не декларативна підтримка MARC-форматів і авторитетних записів сьогодні вже недостатні для визнання їх пер-

спективними. До нового покоління програмно-технологічних систем для бібліотек пред'являються вимоги щодо наявності в їх складі засобів семантичного аналізу текстів і творення нових знань.

Леонід КОСТЕНКО,
канд. техн. наук, керівник Центру
бібліотечно-інформаційних технологій НБУВ;
Анатолій ЧЕКМАРЬОВ,
канд. екон. наук,
заст. генерального директора НБУВ;
Анатолій БРОВКІН,
канд. іст. наук, заст. генерального директора НБУВ;
Ірина ПАВЛУША,
канд. іст. наук, м. н. с. НБУВ

Бібліотечно-інформаційне забезпечення потреб науки. Стан. Основні завдання

Під такою назвою 22 травня у НБУВ відбувся семінар для керівників бібліотек науково-дослідних установ НАН України, розташованих у м. Києві. Головна мета заходу – проаналізувати зроблене, обмінятися набутим досвідом, обговорити проблеми та визначити шляхи подальшого удосконалення діяльності бібліотек на допомогу розвитку науки в Україні.

З доповіддю про сучасний стан і пріоритети в бібліотечно-інформаційному забезпеченні наукових досліджень НАН України виступила учений секретар Інформаційно-бібліотечної ради НАН України Т. Л. Кулаковська. Доповідачка наголосила на завданнях, поставлених перед НАН України на Загальних зборах Академії: створення інноваційної моделі розвитку науки як стратегічного державного курсу, напрацювання та практична реалізація принципово нових науково-технічних розробок, розвиток інноваційної інфраструктури, насамперед системи технопарків, які сьогодні функціонують на базі восьми науково-дослідних установ Академії, своєчасна підтримка принципово нових ідей, створення високотехнологічних та організація на їх основі виробництва наукоємної продукції. Йшлося і про співробітництво та координацію наукової роботи академічних установ і вищих навчальних закладів, створення спільних науково-освітніх комплексів, посилення уваги до забезпечення науковців патентною інформацією. Зазначалося, що Бюро відділення історії, філософії та права НАН України прийняло рішення про створення на базі веб-сайту НБУВ Інтернет-порталу з соціогуманітарних наук як складової порталу «Наука України». У виступі було детально проаналізовано стан роботи бібліотек держави у 2002 р., наголошено на ряді типових проблем у формуванні та використанні бібліотечно-інформаційних ресурсів, матеріально-технічному та кадровому забезпеченні бібліотек.

Сьогодні характерною ознакою діяльності бібліотек є посилення інформаційної функції, зміцнення позицій ряду бібліотек як інформаційних лідерів у певних галузях науки і регіональних методичних центрів у засвоєнні інформаційних електронних технологій. Тому цілком слушною, на думку Т. Л. Кулаковської, є пропозиція НБУВ про реорганізацію бібліотек НДУ в науково-інформаційні підрозділи з наданням їхнім працівникам статусу науково-інформаційних спеціалістів.

На завершення доповідь поінформувала присутніх про роботу Інформаційно-бібліотечної ради НАНУ та інформаційно-бібліотечних рад установ. Зокрема наголошувалося на тому, що здійснювані заходи спрямовані на поширення світового досвіду інформаційного забезпечення дослідницької діяльності в умовах зростання обсягів інформації, підвищення цін на книжкову продукцію та скорочення фінансування; вивчалися можливості розширення видової структури фондів бібліотек та інтегрування ресурсів, збереження бібліотечних фондів і модернізації бібліотечних технологій, адаптації бібліотечних кадрів до роботи в нових умовах тощо. Особливе місце займало питання взаємодії у розробці спільних рішень зі створення єдиної інформаційної системи і впровадження нових технологій. Так, для забезпечення сумісності створюваних електронних ресурсів в НБУВ двічі на місяць організувалися робочі наради з фахівцями провідних бібліотек Києва, працівники бібліотек НДУ мали можливість відвідати міжнародний семінар ДПНТБ Росії «Автоматизовані бібліотечно-інформаційні технології: проекти і рішення», а також виїзне засідання «Школи ІРБІС» та ін.

Схвальну оцінку у доповіді отримала робота інформаційно-бібліотечних рад інститутів біохімії